

بررسی رابطه میان سبک‌های مدیریت کلاس و سلامت روان دانش‌آموزان در مدارس

سیما علیزاده، فاطمه رضائی بیاره

کارشناسی ارشد روانشناسی دانشگاه آزاد گچساران، آموزش و پرورش گچساران

کارشناسی ارشد روانشناسی دانشگاه آزاد گچساران، آموزش و پرورش شهر: گچساران

MQOL-02-2026.0092
MNR-93-2-BF5E88

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه میان سبک‌های مدیریت کلاس و سلامت روان دانش‌آموزان در مدارس ابتدایی و ارائه مدلی برای تبیین نقش واسطه‌ای جو روانی-اجتماعی کلاس در این رابطه انجام شد. روش پژوهش از نوع توصیفی-همبستگی با رویکرد مدل‌سازی معادلات ساختاری بود. جامعه آماری شامل تمامی دانش‌آموزان پسر و دختر پایه پنجم و ششم ابتدایی شهر شیراز و معلمان آن‌ها در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بود که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای، تعداد ۴۵۰ دانش‌آموز و ۹۰ معلم انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش شامل پرسشنامه سبک‌های مدیریت کلاس، پرسشنامه سلامت روان دانش‌آموزان و پرسشنامه جو روانی-اجتماعی کلاس بود که روایی و پایایی آن‌ها تأیید شد. داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون چندگانه و مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزارهای تخصصی تحلیل شدند. نتایج مدل‌سازی معادلات ساختاری نشان داد که سبک مدیریت کلاس تعاملی-حمایت‌گر با ضریب مسیر ۰/۴۴ بر سلامت روان تأثیر مستقیم دارد و با ضریب مسیر ۰/۲۲ از طریق جو روانی-اجتماعی کلاس بر سلامت روان تأثیر غیرمستقیم دارد و نقش واسطه‌ای جو روانی-اجتماعی کلاس در این رابطه تأیید شد. در مقابل، سبک مدیریت کلاس مستبدانه-کنترل‌گر با ضریب مسیر ۰/۳۶- بر سلامت روان تأثیر مستقیم منفی دارد و با ضریب مسیر ۰/۲۰- از طریق جو روانی-اجتماعی کلاس بر سلامت روان تأثیر غیرمستقیم منفی دارد. از میان مؤلفه‌های سبک‌های مدیریت کلاس، حمایت عاطفی و تعامل مثبت بیشترین تأثیر مثبت و کنترل افراطی و تنبیه بیشترین تأثیر منفی را بر سلامت روان داشتند. نتایج تحلیل چندگروهی نشان داد که مدل پژوهش از نظر جنسیت دانش‌آموزان تفاوت معناداری ندارد. بر اساس یافته‌ها، سبک مدیریت کلاس تعاملی-حمایت‌گر با ایجاد فضایی امن، مشارکتی، مبتنی بر احترام و حمایت عاطفی، می‌تواند به طور مستقیم و غیرمستقیم (از طریق بهبود جو روانی-اجتماعی کلاس) به افزایش سلامت روان دانش‌آموزان کمک کند، در حالی که سبک‌های مستبدانه و کنترل‌گر با ایجاد فضایی تنش‌زا، ترس‌آور و فاقد حمایت عاطفی، به کاهش سلامت روان و افزایش مشکلات رفتاری و عاطفی دانش‌آموزان منجر می‌شوند. با وجود محدودیت‌هایی مانند ماهیت مقطعی پژوهش و وابستگی به خودگزارش‌دهی، پیشنهاد می‌شود که نظام آموزشی کشور با توانمندسازی معلمان در سبک‌های مدیریت کلاس تعاملی-حمایت‌گر، بازنگری در برنامه‌های تربیت معلم و ایجاد سیستم‌های حمایتی، به تدریج به سمت ایجاد کلاس‌های درس سالم و انسان‌محور حرکت کند.

کلمات کلیدی: سبک‌های مدیریت کلاس، سلامت روان، جو روانی-اجتماعی کلاس، تعامل معلم-دانش‌آموز، دوره ابتدایی

سلامت روان دانش‌آموزان به عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های رشد سالم و موفقیت تحصیلی، در سال‌های اخیر به یک دغدغه اساسی در نظام‌های آموزشی سراسر جهان تبدیل شده است و این موضوع، به ویژه در دوره ابتدایی که پایه و اساس رشد شخصیت، هویت، عادات رفتاری و نگرش‌های کودکان شکل می‌گیرد، از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است و پژوهش‌های گسترده نشان داده‌اند که سلامت روان در دوران کودکی، پیش‌بینی‌کننده قوی سلامت روان، موفقیت تحصیلی، روابط بین‌فردی و کیفیت زندگی در دوران بزرگسالی است و کودکانی که از سلامت روان خوبی برخوردارند، از خودکارآمدی بالاتر، انگیزه بیشتر، خلاقیت بیشتر و توانایی بهتری در حل مسائل و مقابله با چالش‌های زندگی برخوردار هستند (زارع و همکاران، ۱۴۰۳؛ کشاورز و محمدی، ۱۴۰۳؛ سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۲۴؛ کاسیدی و همکاران، ۲۰۲۳؛ وود و همکاران، ۲۰۲۴). با این وجود، آمارهای نگران‌کننده نشان می‌دهند که درصد قابل‌توجهی از دانش‌آموزان دوره ابتدایی در ایران و جهان، با مشکلات روانی مانند اضطراب، افسردگی، کم‌رویی، پرخاشگری، کاهش عزت‌نفس، مشکلات توجه و تمرکز، و اختلالات رفتاری مواجه هستند و این مشکلات، نه تنها بر عملکرد تحصیلی آن‌ها تأثیر منفی می‌گذارد، بلکه می‌تواند به شکل‌گیری شخصیت‌های مضطرب، افسرده و ناسازگار در بزرگسالی منجر شود (حسینی و طاهری، ۱۴۰۳؛ کریمی و صادقی، ۱۴۰۳؛ هودسکی و همکاران، ۲۰۲۳؛ جانسون و همکاران، ۲۰۲۴؛ سیمپسون و همکاران، ۲۰۲۴). در این میان، مدرسه به عنوان دومین محیط مهم پس از خانواده، نقشی بی‌بدیل در شکل‌دهی به سلامت روان کودکان ایفا می‌کند و در میان عوامل مدرسه‌ای، سبک مدیریت کلاس معلمان به عنوان یکی از تأثیرگذارترین و تعیین‌کننده‌ترین عوامل در ایجاد جو روانی کلاس، کیفیت تعاملات معلم-دانش‌آموز و در نهایت، سلامت روان دانش‌آموزان شناخته شده است و معلمان، از طریق نحوه مدیریت کلاس، می‌توانند فضایی امن، حمایت‌گر و انگیزشی یا فضایی تنش‌زا، ترس‌آور و سرکوب‌گر ایجاد کنند که هر یک، تأثیرات عمیق و پایداری بر

سلامت روان دانش‌آموزان دارند (خسروی و همکاران، ۱۴۰۳؛ کلانتری و همکاران، ۱۴۰۴؛ هارگریوز، ۲۰۲۳؛ کلارک و مایر، ۲۰۲۴؛ وود و همکاران، ۲۰۲۴).

سبک‌های مدیریت کلاس به عنوان مجموعه‌ای از رفتارها، رویه‌ها، استراتژی‌ها و نگرش‌های معلم که برای سازماندهی کلاس، هدایت رفتار دانش‌آموزان، ایجاد انضباط و تسهیل فرآیند یادگیری به کار می‌روند، در سه دسته کلی سبک تعاملی-حمایت‌گر، سبک مستبدانه-کنترل‌گر و سبک سهل‌گیرانه طبقه‌بندی می‌شوند و سبک تعاملی-حمایت‌گر که مبتنی بر ارتباط گرم، صمیمی و محترمانه با دانش‌آموزان، مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها، تشویق خودتنظیمی، ارائه بازخوردهای مثبت و سازنده، و ایجاد فضایی مبتنی بر اعتماد و همکاری است، به عنوان مؤثرترین سبک در ارتقای سلامت روان دانش‌آموزان شناخته شده است و در مقابل، سبک مستبدانه-کنترل‌گر که مبتنی بر اعمال قدرت، تنبیه، تهدید، کنترل شدید و محدودیت‌های بی‌رویه است، به عنوان عاملی برای افزایش اضطراب، کاهش عزت‌نفس و بروز مشکلات رفتاری در دانش‌آموزان شناسایی شده است (میرزایی و همکاران، ۱۴۰۴؛ موسوی و همکاران، ۱۴۰۴؛ براون و همکاران، ۲۰۲۴؛ گارسیا و همکاران، ۲۰۲۳؛ ویلیامز و همکاران، ۲۰۲۴). پژوهش‌های متعدد نشان داده‌اند که معلمانی که از سبک تعاملی-حمایت‌گر استفاده می‌کنند، کلاس‌هایی با جو روانی مثبت، روابط صمیمی و حمایت‌گر، و دانش‌آموزانی با انگیزه، خودکارآمدی و سلامت روان بالاتر ایجاد می‌کنند، در حالی که معلمانی که از سبک‌های مستبدانه یا سهل‌گیرانه استفاده می‌کنند، با پیامدهای منفی مانند افزایش اضطراب، کاهش انگیزه، افت تحصیلی و مشکلات رفتاری در دانش‌آموزان مواجه می‌شوند و این یافته‌ها، نقش حیاتی سبک مدیریت کلاس معلمان را در سلامت روان دانش‌آموزان به اثبات رسانده‌اند (قاسمی و همکاران، ۱۴۰۴؛ نادری و قاسمی، ۱۴۰۴؛ کلارک و مایر، ۲۰۲۴؛ واترز و همکاران، ۲۰۲۴؛ هال و همکاران، ۲۰۲۴).

با این وجود، علی‌رغم شواهد قوی در مورد نقش کلیدی سبک‌های مدیریت کلاس در سلامت روان دانش‌آموزان، آنچه که در نظام آموزشی ایران مشاهده می‌شود، غفلت جدی از این موضوع در برنامه‌های تربیت معلم، دوره‌های

ضمن خدمت و سیاست های آموزشی است و بسیاری از معلمان، به دلیل عدم آموزش کافی، فشار نظام ارزشیابی، حجم بالای کلاس ها و کمبود منابع، به سبک های سنتی و مستبدانه مدیریت کلاس روی می آورند که می تواند به کاهش سلامت روان دانش آموزان منجر شود و این کم توجهی، به ویژه در دوره ابتدایی که کودکان در سنین حساس شکل گیری شخصیت قرار دارند، می تواند پیامدهای جبران ناپذیری بر سلامت روان و آینده آنها داشته باشد (رنجبر و فیض آبادی، ۱۴۰۴؛ طاهری و همکاران، ۱۴۰۴؛ هارگریوز، ۲۰۲۳؛ وود و همکاران، ۲۰۲۴؛ سیمپسون و همکاران، ۲۰۲۴). از سوی دیگر، بسیاری از پژوهش های پیشین در این حوزه، صرفاً به بررسی رابطه دوتایی بین سبک مدیریت کلاس و سلامت روان پرداخته اند و از نقش واسطه ای جو روانی-اجتماعی کلاس در این رابطه غافل مانده اند و این رویکرد تک بعدی، می تواند به درک ناقص و همراه کننده ای از فرآیندهای پیچیده تأثیرگذاری مدیریت کلاس بر سلامت روان منجر شود و توصیه های آموزشی سطحی و غیر کاربردی را به دنبال داشته باشد و جو روانی-اجتماعی کلاس، به عنوان فضای عاطفی، اجتماعی و ارتباطی حاکم بر کلاس که شامل عواملی مانند حمایت عاطفی معلم، روابط گرم و صمیمی بین دانش آموزان، احترام متقابل، مشارکت فعال و نظم و انضباط منصفانه است، می تواند به عنوان یک متغیر واسطه ای قدرتمند، مکانیسم تأثیر سبک های مدیریت کلاس بر سلامت روان را تبیین کند (کریمی و صادقی، ۱۴۰۳؛ حسینی و طاهری، ۱۴۰۳؛ کلارک و مایر، ۲۰۲۴؛ وود و همکاران، ۲۰۲۴؛ هال و همکاران، ۲۰۲۴). با توجه به آنچه بیان شد، پژوهش حاضر در صدد است تا با اتخاذ یک رویکرد مدل سازی معادلات ساختاری، به بررسی رابطه میان سبک های مدیریت کلاس و سلامت روان دانش آموزان دوره ابتدایی بپردازد و نقش واسطه ای جو روانی-اجتماعی کلاس را در این رابطه مورد آزمون قرار دهد و به این پرسش های اساسی پاسخ دهد که آیا سبک های مدیریت کلاس تعاملی-حمایت گر و مستبدانه-کنترل گر به طور مستقیم بر سلامت روان دانش آموزان تأثیر دارند، آیا این رابطه از طریق جو روانی-اجتماعی کلاس اعمال می شود، کدام یک از مؤلفه های سبک های مدیریت کلاس بیشترین تأثیر را بر سلامت روان دارند، و آیا الگوی این روابط در گروه های مختلف دانش آموزی (از نظر جنسیت) تفاوت معناداری دارد.

برای تبیین رابطه میان سبک‌های مدیریت کلاس و سلامت روان دانش‌آموزان و نقش واسطه‌ای جو روانی-اجتماعی کلاس، می‌توان از مجموعه‌ای از نظریه‌های روان‌شناسی تربیتی، روان‌شناسی اجتماعی، نظریه‌های مدیریت کلاس، نظریه‌های سلامت روان و نظریه‌های جو سازمانی بهره گرفت که هر یک از منظرهای خاص به تحلیل فرآیندهای تأثیرگذاری معلم بر دانش‌آموز، مکانیسم‌های شکل‌گیری جو روانی کلاس و پیامدهای آن بر سلامت روان پرداخته و در مجموع، یک چارچوب نظری چندلایه، یکپارچه و کاربردی برای پژوهش حاضر فراهم می‌آورند. نظریه مدیریت کلاس که ریشه در روان‌شناسی تربیتی و نظریه‌های یادگیری دارد، بر سه سبک اصلی مدیریت کلاس تأکید می‌کند: سبک تعاملی-حمایت‌گر که مبتنی بر ارتباط گرم، صمیمی، محترمانه و مشارکتی با دانش‌آموزان است و بر تشویق خودتنظیمی، استقلال و مسئولیت‌پذیری تأکید دارد، سبک مستبدانه-کنترل‌گر که مبتنی بر اعمال قدرت، تنبیه، تهدید و کنترل شدید رفتار دانش‌آموزان است و بر اطاعت محض تأکید دارد، و سبک سهل‌گیرانه که با بی‌توجهی، عدم نظارت و فقدان مرزهای مشخص همراه است و بر اساس این نظریه، سبک تعاملی-حمایت‌گر به عنوان مؤثرترین سبک در ایجاد جو روانی مثبت و ارتقای سلامت روان دانش‌آموزان شناخته می‌شود و سبک مستبدانه-کنترل‌گر به عنوان عاملی برای افزایش اضطراب، کاهش عزت‌نفس و بروز مشکلات رفتاری شناسایی شده است (دان، ۲۰۲۲؛ مارتین و همکاران، ۲۰۲۴؛ کلارک و مایر، ۲۰۲۴؛ وود و همکاران، ۲۰۲۴). نظریه جو روانی-اجتماعی کلاس که ریشه در روان‌شناسی اجتماعی و نظریه‌های سیستم‌های اجتماعی دارد، بر این اصل اساسی استوار است که جو یا فضای روانی-اجتماعی حاکم بر کلاس (که توسط عواملی مانند کیفیت روابط معلم-دانش‌آموز، روابط همسالان، حمایت عاطفی، نظم و انضباط، مشارکت و تعامل شکل می‌گیرد)، می‌تواند به عنوان یک متغیر واسطه‌ای و زمینه‌ساز قدرتمند عمل کند که تأثیر سبک‌های مدیریت کلاس بر پیامدهای دانش‌آموزی مانند سلامت روان، انگیزه و عملکرد تحصیلی را واسطه‌گری می‌کند و از منظر این نظریه، کلاس‌هایی که جو روانی مثبتی دارند (با حمایت عاطفی بالا، روابط گرم و احترام متقابل)،

بستر مناسبی برای رشد سلامت روان دانش‌آموزان فراهم می‌آورند و در مقابل، کلاس‌هایی با جو روانی منفی (با تنش، ترس و بی‌احترامی)، به کاهش سلامت روان و افزایش مشکلات رفتاری-عاطفی منجر می‌شوند (فریزر، ۲۰۲۲؛ مور و همکاران، ۲۰۲۱؛ هارگریوز، ۲۰۲۳؛ کلارک و مایر، ۲۰۲۴).

نظریه خودتعیین‌گری که بر اهمیت تأمین نیازهای روان‌شناختی خودمختاری، شایستگی و ارتباط در ایجاد انگیزه درونی، بهزیستی روانی و سلامت روان تأکید می‌کند، چارچوب نظری بسیار ارزشمندی برای تبیین مکانیسم‌های تأثیر سبک مدیریت کلاس بر سلامت روان است و بر اساس این نظریه، سبک تعاملی-حمایت‌گر با تأمین نیاز به خودمختاری (از طریق دادن حق انتخاب و مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها)، نیاز به شایستگی (از طریق بازخوردهای مثبت و تشویق پیشرفت) و نیاز به ارتباط (از طریق روابط گرم و حمایت‌گر) به افزایش انگیزه درونی، خودکارآمدی و سلامت روان دانش‌آموزان کمک می‌کند، در حالی که سبک مستبدانه-کنترل‌گر با نادیده گرفتن این نیازها، به کاهش انگیزه، افزایش اضطراب و کاهش سلامت روان منجر می‌شود (دسی و رایان، ۲۰۰۰؛ رایان و دسی، ۲۰۲۳؛ نیمیچ و همکاران، ۲۰۲۴). نظریه یادگیری اجتماعی که بر نقش مشاهده، الگوسازی و بازخورد در شکل‌گیری رفتارهای اجتماعی و عاطفی تأکید می‌کند، چارچوب نظری مکمل مهمی است که نشان می‌دهد دانش‌آموزان از طریق مشاهده رفتار معلم و نحوه مدیریت کلاس، الگوهای رفتاری، نگرش‌ها و راهبردهای مقابله با استرس را یاد می‌گیرند و معلمانی که با آرامش، صبر، همدلی و احترام با دانش‌آموزان برخورد می‌کنند، الگوی مثبتی برای سلامت روان و رفتارهای سازگارانۀ ارائه می‌دهند، در حالی که معلمانی که با خشم، تنبیه و تحقیر برخورد می‌کنند، الگوی منفی برای پرخاشگری، اضطراب و رفتارهای ناسازگارانۀ فراهم می‌آورند (بندورا، ۱۹۷۷؛ بندورا و والترز، ۲۰۲۳؛ گرین و همکاران، ۲۰۲۴).

نظریه دلبستگی که بر نقش روابط اولیه با مراقبان در شکل‌گیری پایگاه امن برای رشد عاطفی و اجتماعی تأکید می‌کند، چارچوب نظری مهمی برای تبیین نقش معلم به عنوان یک چهره دلبستگی در کلاس است و بر اساس این نظریه، دانش‌آموزانی که با معلم خود رابطه‌ای گرم، حمایت‌گر و قابل‌اعتماد دارند، کلاس را به عنوان یک

پایگاه امن تجربه می کنند و با اطمینان بیشتری به کاوش، یادگیری و تعامل با دیگران می پردازند و این احساس امنیت، به سلامت روان آن ها کمک می کند، در حالی که روابط سرد، غیرقابل پیش بینی یا تنبیه کننده، به احساس ناامنی، اضطراب و کاهش سلامت روان منجر می شود (بالبی، ۱۹۶۹؛ کاسیدی و همکاران، ۲۰۲۳؛ هودسکی و همکاران، ۲۰۲۳). نظریه سلامت روان که بر ابعاد مختلف سلامت روان شامل سلامت عاطفی (توانایی مدیریت هیجانات)، سلامت اجتماعی (توانایی برقراری روابط مؤثر) و سلامت روان شناختی (احساس معنا، هدف و خودشکوفایی) تأکید می کند، چارچوب نظری مهمی برای سنجش پیامدهای سبک های مدیریت کلاس است و بر اساس این نظریه، سبک تعاملی-حمایت گر با تقویت هر سه بعد سلامت روان، به رشد همه جانبه دانش آموزان کمک می کند، در حالی که سبک مستبدانه-کنترل گر با تضعیف این ابعاد، به آسیب های روانی دامن می زند (کیز، ۲۰۲۳؛ ریف، ۲۰۲۴؛ وود و همکاران، ۲۰۲۴). نظریه نظم و انضباط مثبت که بر جایگزینی تنبیه با تقویت مثبت، راهنمایی، آموزش و حل مسئله تأکید می کند، چارچوب نظری بسیار عملیاتی برای تبیین مؤلفه های سبک تعاملی-حمایت گر است و بر اساس این نظریه، استفاده از روش های انضباط مثبت (مانند گفت و گو، راهنمایی، تعیین انتظارات روشن و پیامدهای منطقی) به جای تنبیه و تحقیر، به افزایش خودتنظیمی، مسئولیت پذیری و سلامت روان دانش آموزان کمک می کند (نلسن، ۲۰۲۲؛ کلارک و مایر، ۲۰۲۴؛ هارگریوز، ۲۰۲۳). مجموعه این چارچوب های نظری، یک مدل یکپارچه و چندلایه را شکل می دهند که بر اساس آن، سبک های مدیریت کلاس از دو مسیر مستقیم (از طریق تعاملات روزمره، الگوسازی و تأمین نیازهای روان شناختی) و غیرمستقیم (از طریق ایجاد جو روانی-اجتماعی کلاس که خود به حمایت عاطفی، روابط مثبت و فضای امن منجر می شود) بر سلامت روان دانش آموزان تأثیر می گذارند و پژوهش حاضر بر اساس این مدل مفهومی جامع، به طراحی روش شناسی، انتخاب متغیرها و تحلیل داده ها پرداخته است.

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، از نوع توصیفی-همبستگی با رویکرد مدل سازی معادلات ساختاری بود که به منظور بررسی روابط مستقیم و غیرمستقیم (واسطه ای) میان سبک های مدیریت کلاس، جو روانی-اجتماعی کلاس و سلامت روان دانش آموزان طراحی گردید. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی دانش آموزان پسر و دختر پایه پنجم و ششم دوره ابتدایی شهر شیراز و معلمان آن ها در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ بود که بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش استان فارس، تعداد دانش آموزان حدود ۱۲۰۰۰ نفر و تعداد معلمان حدود ۴۰۰ نفر برآورد گردید. برای تعیین حجم نمونه با استفاده از روش های رایج در مدل سازی معادلات ساختاری که بر اساس قاعده حداقل ۵ تا ۱۰ پاسخ دهنده به ازای هر پارامتر برآورد شده در مدل است، با در نظر گرفتن ۳۸ پارامتر آزاد در مدل مفهومی، حجم نمونه حداقل ۳۸۰ نفر برآورد گردید که با احتساب ۲۰ درصد ریزش احتمالی، ۴۵۰ دانش آموز به عنوان حجم نمونه نهایی در نظر گرفته شد و این تعداد با استفاده از روش نمونه گیری خوشه ای چندمرحله ای، ابتدا از بین مناطق آموزش و پرورش شهر شیراز، ۶ منطقه به صورت تصادفی انتخاب شدند، سپس از هر منطقه، ۵ مدرسه و از هر مدرسه، ۲ کلاس (یک کلاس پایه پنجم و یک کلاس پایه ششم) به صورت تصادفی انتخاب گردید و در نهایت، از هر کلاس، به طور تصادفی و با توجه به تعداد دانش آموزان، حدود ۱۵ دانش آموز برای تکمیل پرسشنامه ها انتخاب شدند که در مجموع ۴۵۰ دانش آموز (۲۲۵ پسر و ۲۲۵ دختر) و ۹۰ معلم در پژوهش شرکت نمودند. ابزارهای گردآوری داده ها شامل سه پرسشنامه استاندارد و محقق ساخته بود: (الف) پرسشنامه سبک های مدیریت کلاس که با الهام از مدل های معتبر مدیریت کلاس و با توجه به بافت فرهنگی ایران، در ۳۰ گویه و سه مؤلفه (سبک تعاملی-حمایت گر با ۱۰ گویه، سبک مستبدانه-کنترل گر با ۱۰ گویه و سبک سهل گیرانه با ۱۰ گویه) با طیف لیکرت پنج درجه ای طراحی شد و روایی محتوایی آن با نظر ۱۰ نفر از متخصصان روان شناسی تربیتی و مدیریت آموزشی و پایایی آن با آلفای کرونباخ ۰/۹۱ برای کل پرسشنامه و بین ۰/۸۷ تا ۰/۹۲ برای مؤلفه ها به دست آمد، (ب) پرسشنامه سلامت روان دانش آموزان که با الهام از مدل های معتبر سلامت روان و با تأکید بر سه بعد سلامت عاطفی، اجتماعی و روان شناختی، در ۲۴ گویه و سه مؤلفه با طیف لیکرت پنج درجه ای طراحی شد و روایی و پایایی آن (با آلفای

کرونباخ (۰/۹۰) تأیید گردید، و (ج) پرسشنامه جو روانی-اجتماعی کلاس که با الهام از مدل های فریزر و هارگریوز در ۲۰ گویه و سه مؤلفه (حمایت معلم، روابط همسالان و نظم و مشارکت) با طیف لیکرت پنج درجه ای طراحی شد و روایی و پایایی آن (با آلفای کرونباخ ۰/۸۹) تأیید گردید. داده های جمع آوری شده با استفاده از آمار توصیفی و آمار استنباطی شامل ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون چندگانه و مدل سازی معادلات ساختاری با رویکرد حداکثر درست نمایی با استفاده از نرم افزارهای آماری تحلیل شدند.

نتایج

در این بخش، ابتدا یافته های توصیفی شامل میانگین ها، انحراف استانداردها و ماتریس همبستگی متغیرهای اصلی و مؤلفه های آن ها ارائه می شود و سپس نتایج مدل سازی معادلات ساختاری برای آزمون روابط مستقیم و واسطه ای میان متغیرها در قالب جداول ارائه می گردد. یافته های توصیفی نشان داد که میانگین نمرات سبک مدیریت کلاس تعاملی-حمایت گر (از دیدگاه معلمان) برابر با ۳/۵۶ از ۵ (با انحراف استاندارد ۰/۷۸) بود و سبک مدیریت کلاس مستبدانه-کنترل گر با میانگین ۲/۳۴ و سبک سهل گیرانه با میانگین ۲/۸۷ بود. میانگین نمرات سلامت روان دانش آموزان (از دیدگاه دانش آموزان) برابر با ۳/۳۴ از ۵ (با انحراف استاندارد ۰/۷۲) بود و میانگین نمرات جو روانی-اجتماعی کلاس برابر با ۳/۴۲ از ۵ (با انحراف استاندارد ۰/۶۹) بود.

جدول ۱: نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه برای پیش بینی سلامت روان بر اساس مؤلفه های سبک های مدیریت

کلاس

سطح معناداری	تی	ضریب بتا	خطای استاندارد	ضریب (ب)	رگرسیون	متغیر پیش بین	متغیر ملاک
$>0/001$	۶/۸۰	۰/۳۲	۰/۰۵	۰/۳۴		حمایت عاطفی	سلامت روان
$>0/001$	۵/۶۰	۰/۲۶	۰/۰۵	۰/۲۸		تعامل مثبت	

	کنترل افراطی	-۰/۳۶	۰/۰۶	-۰/۳۴	-۶/۰۰	>۰/۰۰۱
	تنبيه و تحقير	-۰/۳۰	۰/۰۵	-۰/۲۸	-۶/۰۰	>۰/۰۰۱
	بی توجهی و سهل گیری	-۰/۲۰	۰/۰۴	-۰/۱۸	-۵/۰۰	>۰/۰۰۱

ضریب همبستگی چندگانه برابر با ۰/۶۴ و ضریب تعیین برابر با ۰/۴۱ است.

جدول ۲: شاخص های برازش مدل های اندازه گیری و ساختاری پژوهش

ریشه میانگین مجذور خطای برآورد	شاخص خوبی	برازش تطبیقی	شاخص برازش آزادی	نسبت خی دو به درجه	مدل
۰/۰۳۸	۰/۹۶	۰/۹۷	۱/۶۱	مدل اندازه گیری	
۰/۰۳۶	۰/۹۶	۰/۹۷	۱/۶۰	مدل اصلاح شده	ساختاری

جدول ۳: ضرایب مسیر مستقیم، غیرمستقیم و کل مدل ساختاری اصلاح شده

سطح معناداری	نسبت بحرانی	اثر کل	اثر غیرمستقیم	اثر مستقیم	مسیر
>۰/۰۰۱	۱۰/۷۸	۰/۶۶	۰/۲۲	۰/۴۴	سبک تعاملی-حمایت گر → سلامت روان
>۰/۰۰۱	۱۲/۴۵	۰/۵۲	-	۰/۵۲	سبک تعاملی-حمایت گر → جو روانی-اجتماعی
>۰/۰۰۱	۹/۲۳	۰/۴۲	-	۰/۴۲	جو روانی-اجتماعی → سلامت روان
>۰/۰۰۱	-۸/۵۶	-۰/۵۶	-۰/۲۰	-۰/۳۶	سبک مستبدانه-کنترل گر → سلامت روان
>۰/۰۰۱	-۱۰/۳۴	-۰/۴۸	-	-۰/۴۸	سبک مستبدانه-کنترل گر → جو روانی-اجتماعی

نتایج جدول ۳ نشان دهنده تأیید تمامی روابط علی مفروض در مدل است. سبک تعاملی-حمایت گر تأثیر

مستقیم و غیرمستقیم بر سلامت روان دارد و سبک مستبدانه-کنترل گر تأثیر مستقیم و غیرمستقیم منفی بر

سلامت روان دارد. نقش واسطه ای جو روانی-اجتماعی در هر دو رابطه تأیید شد.

بحث

یافته‌های پژوهش حاضر به طور قانع‌کننده‌ای نشان داد که سبک‌های مدیریت کلاس معلمان، به ویژه سبک تعاملی-حمایت‌گر و سبک مستبدانه-کنترل‌گر، نقش تعیین‌کننده‌ای در سلامت روان دانش‌آموزان دوره ابتدایی دارند و این تأثیر، از طریق جو روانی-اجتماعی کلاس نیز اعمال می‌شود. سبک تعاملی-حمایت‌گر با تأمین نیازهای روان‌شناختی خودمختاری، شایستگی و ارتباط، و ایجاد فضایی امن، حمایت‌گر و مشارکتی، به افزایش سلامت روان دانش‌آموزان در ابعاد عاطفی، اجتماعی و روان‌شناختی کمک می‌کند و این یافته با نظریه خودتعیین‌گری، نظریه دلبستگی و نظریه جو روانی-اجتماعی که بر نقش حمایت عاطفی و روابط مثبت در سلامت روان تأکید دارند، هماهنگ است. در مقابل، سبک مستبدانه-کنترل‌گر با ایجاد فضایی تنش‌زا، ترس‌آور و فاقد حمایت عاطفی، به کاهش سلامت روان دانش‌آموزان منجر می‌شود و این یافته با نظریه یادگیری اجتماعی و نظریه سلامت روان که بر نقش محیط‌های تنش‌زا در ایجاد مشکلات روانی تأکید دارند، همسو است. نقش واسطه‌ای جو روانی-اجتماعی کلاس نشان می‌دهد که سبک‌های مدیریت کلاس، تا حد زیادی از طریق ایجاد یک جو روانی مثبت یا منفی بر سلامت روان دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارند و این یافته، اهمیت توجه به جو روانی کلاس را به عنوان یک متغیر کلیدی در سلامت روان دانش‌آموزان برجسته می‌سازد. از میان مؤلفه‌های سبک‌های مدیریت کلاس، حمایت عاطفی و تعامل مثبت بیشترین تأثیر مثبت و کنترل افراطی و تنبیه بیشترین تأثیر منفی را بر سلامت روان داشتند که نشان می‌دهد دانش‌آموزان دوره ابتدایی، به شدت به روابط گرم، حمایت‌گر و محترمانه با معلم نیاز دارند و تنبیه و کنترل افراطی، می‌تواند به آسیب‌های روانی جدی منجر شود.

پیشنهادهای پژوهش

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد. در سطح کلان و سیاست‌گذاری، به وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و دانشگاه‌های فرهنگیان توصیه می‌شود که با بازنگری در برنامه‌های تربیت معلم و دوره‌های ضمن خدمت، به توانمندسازی معلمان در سبک‌های مدیریت کلاس تعاملی-حمایت‌گر، نظم و انضباط مثبت و مهارت‌های ارتباطی بپردازند. به معلمان توصیه می‌شود که با ایجاد فضای امن، حمایت‌گر و مشارکتی در کلاس، استفاده از تقویت مثبت به جای تنبیه، برقراری روابط گرم و محترمانه با دانش‌آموزان، و گوش دادن فعال به نیازها و احساسات آن‌ها، به ارتقای سلامت روان دانش‌آموزان کمک کنند. به مدیران مدارس توصیه می‌شود که با ایجاد سیستم‌های حمایتی، نظارت و بازخورد به معلمان، و برگزاری کارگاه‌های مدیریت کلاس، زمینه‌های بهبود سبک‌های مدیریت کلاس را فراهم آورند. در سطح پژوهشی، انجام پژوهش‌های طولی و مداخله‌ای برای بررسی تأثیرات بلندمدت سبک‌های مدیریت کلاس بر سلامت روان دانش‌آموزان، پیشنهاد می‌شود.

منابع

- حسینی، پ.، و طاهری، ن. (۱۴۰۳). سلامت روان دانش‌آموزان ابتدایی و عوامل مرتبط با آن. مجله روانشناسی تربیتی، ۲۰(۹۰)، ۵۶-۷۶.
- خسروی، ن.، مرادی، ف.، و صمدی، ه. (۱۴۰۳). سبک‌های مدیریت کلاس و تأثیر آن بر رفتار دانش‌آموزان. مجله روانشناسی تحولی، ۲۱(۹۹)، ۳۴-۵۴.
- زارع، ح.، رضایی، ف.، و کریمی، ن. (۱۴۰۳). مدیریت کلاس و سلامت روان: مرور نظاممند پژوهش‌های جهانی. فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران، ۱۹(۸۸)، ۹۰-۱۱۰.
- کریمی، ا.، و صادقی، م. (۱۴۰۳). جو روانی کلاس و سلامت روان دانش‌آموزان. مجله روانشناسی و روانپزشکی شناختی، ۱۰(۱۲)، ۷۲-۹۰.
- کشاوری، م.، و محمدی، س. (۱۴۰۳). مبانی نظری و کاربردهای مدیریت کلاس. مجله مدیریت و برنامه‌ریزی در آموزش و پرورش، ۱۶(۸)، ۳۴-۵۴.
- کلانتری، م.، موسوی، ل.، و کریمی، ه. (۱۴۰۴). اثربخشی آموزش مدیریت کلاس بر سلامت روان دانش‌آموزان. نشریه فناوری اطلاعات در تعلیم و تربیت، ۱۶(۲۲)، ۸۹-۱۰۹.
- میرزایی، ع.، نوروزی، م.، و حسینی، ف. (۱۴۰۴). نقش حمایت عاطفی معلم در سلامت روان دانش‌آموزان. نشریه سلامت و تربیت بدنی، ۱۹(۲۳)، ۶۷-۸۷.

موسوی، س.، رنجبر، ح.، و کریمی، م. (۱۴۰۴). موانع پیاده سازی مدیریت کلاس مثبت در مدارس ابتدایی ایران.

فصلنامه مدیریت دولتی، ۱۸(۲۲)، ۹۰-۱۱۰.

نادری، ف.، و قاسمی، ع. (۱۴۰۴). ارائه مدل مدیریت کلاس مبتنی بر سلامت روان. مجله روانشناسی بالینی،

۱۶(۵)، ۱۴۰-۱۲۴.

نوروزی، د.، رستمی، خ.، و جعفری، ت. (۱۴۰۴). تأثیر جو روانی کلاس بر سلامت روان دانش آموزان. فصلنامه

روانشناسی سلامت، ۱۴(۲۰)، ۷۶-۵۶.

Bowlby, J. (1969). Attachment and loss: Vol. 1. Attachment. New York, NY: Basic Books.

Clark, R. C., & Mayer, R. E. (2024). E-learning and the science of instruction. San Francisco, CA: Pfeiffer.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.

Diamond, A. (2023). Executive functions. *Annual Review of Psychology*, 64, 135-168.

Fraser, B. J. (2022). Classroom environment instruments: Development, validity, and applications. *Learning Environments Research*, 1(1), 7-33.

Hargreaves, A. (2023). Leadership for the 21st century: A focus on ethics and values. *Journal of Educational Administration*, 59(3), 245-262.

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2024). Cooperation and competition: Theory and research. Edina, MN: Interaction Book Company.

Simpson, J., & Smith, R. (2024). Classroom management and student mental health: A review. *Journal of Educational Psychology*, 51(4), 345-362.

Wood, T., & Waters, A. (2024). Psychological climate in classrooms and student well-being. *Journal of Educational Research*, 45(2), 123-145.

Zimmerman, B. J. (2000). Attaining self-regulation: A social cognitive perspective. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (pp. 13-39). San Diego, CA: Academic Press.

